

Θρύλος και μαστοριά συναντιούνται πάνω στο υπέροχο αυτό κτίσμα, που αποτελεί και την πιο εντυπωσιακή υποδοχή της πόλης στον επισκέπτη που έρχεται απ' τα δυτικά, όπως και το εντυπωσιακότερο αντίο της για κείνον που τη γνώρισε και την αποχαιρετάει.

Η ιστορία του γεφυριού της Άρτας είναι πολύ παλαιότερη απ' ό,τι ίσως θα νόμιζε κανείς, επηρεασμένος απ' το γνωστό δημοτικό τραγούδι και την εποχή που αυτό αντιπροσωπεύει. Η σημερινή του όψη είναι η κατάληξη πολλών κατά καιρούς συμπληρώσεων και ανακατασκευών του αρχικού κτίσματος. Η ίδια η δομή και ο τρόπος κατασκευής του μαρτυρούν για τις διάφορες φάσεις ολοκλήρωσης του έργου και μας οδηγούν στην αφετηρία της ιστορίας του.

Περιγραφή και ιστορικό του γεφυριού

Είναι φυσικό, αφού σ' αυτά τα μέρη αναπτύχθηκε αξιόλογος πολιτισμός απ' τα προχριστιανικά ακόμη χρόνια, να είχαν φτιάξει και οι αρχαίοι Αμβρακιώτες σ' αυτό το σημείο κάποιο πέρασμα, έργο που ασφαλώς θα βελτιώθηκε στα Ελληνιστικά χρόνια, όταν ο Πύρρος έκανε την Αμβρακία πρωτεύουσα του κράτους του, κι ακόμη αργότερα - στα ρωμαϊκά χρόνια - με την άνθηση της Νικόπολης και την αύξηση της εμπορικής κίνησης. Δυστυχώς τα στοιχεία που μας παρέχουν οι αρχαίες πηγές είναι ελάχιστα και γι' αυτό είμαστε αναγκασμένοι να στηριχθούμε για τη μελέτη του στο ίδιο το κτίσμα.

Τα βάθρα του είναι κτισμένα με μεγάλους κανονικούς λίθους κατά το ισοδομικό σύστημα, με επίστεψη, έτσι που θυμίζουν τοιχοποιία ελληνιστικών μεγάρων. Αυτή λοιπόν η δομή των βάθρων μαρτυρεί ότι το γεφύρι θεμελιώθηκε κατά τους ελληνιστικούς χρόνους, και -κατά την άποψη του μελετητή Γιάννη Τσούτσινου- πιθανότατα είναι έργο του Πύρρου (3ος π.χ. αιώνας). Σύμφωνα με διαπιστώσεις του Φ. Πέτσα (αρχαιολόγου που παρακολούθησε τις εκσκαφές για τη στήριξη σιδερένιας γέφυρας πλάι στην παλιά στα χρόνια της κατοχής) το ίδιο χτίσιμο συνεχίζεται μέχρι τα κατώτατα θεμέλια του γεφυριού.

Πάνω σ' αυτά τα βάθρα -κατά την άποψη ορισμένων μελετητών -κτίστηκαν κατά τη Βυζαντινή εποχή (πρώτη περίοδος του Δεσποτάτου της Ηπείρου) ή κατά την άποψη άλλων στην πρώτη μεταβυζαντινή περίοδο, τέσσερις μεγάλες καμάρες, μεταξύ των οποίων παρεμβλήθηκαν στα ποδαρικά τους καθώς και στα ακρινά σκέλη του σεφυριού 8 συνολικά μικρά τοξωτά ανοίγματα, για να διοχετεύονται τα νερά σε περίπτωση πλημμύρας. Η

τοιχοποιία της ανωδομής είναι ομοιόμορφη με μικρούς κανονικούς λίθους.

Φαίνεται ότι η μεγαλύτερη καμάρα -που λόγω του ανοίγματός της ήταν περισσότερο επισφαλής- από άγνωστη αιτία γκρεμίστηκε και ξαναχτίστηκε στην τουρκοκρατία, και είναι ακριβώς αυτή η ανακατασκευή της ψηλής καμάρας που γέννησε το θρύλο της στοιχειώσης της γυναίκας του πρωτομάστορα και το αντίστοιχο δημοτικό τραγούδι. Σύμφωνα με σωσμένες γραπτές μαρτυρίες η κατασκευή αυτή έγινε το 1612, οι εργασίες κράτησαν τρία χρόνια και η νέα καμάρα έγινε ακόμη ψηλότερη, για μεγα Το γεφύρι μετά την απελευθέρωση

Το 1881, όταν απελευθερώθηκε η Άρτα, το γεφύρι ήταν το σύνορο της ελεύθερης με την τουρκοκρατημένη Ελλάδα. Το διώροφο νεοκλασικό κτίριο στο δυτικό άκρο του γεφυριού - που κτίστηκε το 1864 από αυστριακό αρχιτέκτονα και σήμερα στεγάζει το λαογραφικό μουσείο - αρχικά χρησιμοποιήθηκε ως φυλάκιο της Γέφυρας και αργότερα - μετά το 1881- ως μεθοριακός σταθμός - τελωνείο των Τούρκων. Στο τέλος της δεκαετίας του 1930 πλάι στα αρχαία βάθρα προστέθηκαν και τσιμεντένια - αισθητικά εκτρώματα - για τη στήριξη ξύλινης αρχικά γέφυρας, την οποία οι Γερμανοί κατακτητές, ενίσχυσαν με σιδηροδοκούς για τη διέλευση των οχημάτων τους. Το 1945 κατασκευάστηκε κανονική σιδηρογέφυρα η οποία σε συνδυασμό με τις χονδροειδείς τσιμεντοβάσεις της κατέστρεψε τη βόρεια όψη του Παλιού γεφυριού. Μόλις πριν λίγα χρόνια απαλλάχτηκε το μνημείο απ' αυτούς τους "κακοήθεις όγκους του και με τις εργασίες στερέωσης ξαναβρήκε την αρχική του λάμψη.

Στην ανατολική όχθη του Αράχθου, κοντά στην αρχή της γέφυρας, σώζεται μεγάλος πλάτανος, ο πλάτανος του Αλή πασά, γιατί -όπως λένε- στον ίσκιο του καθόταν ο Αλής και έβλεπε κρεμασμένους απ' τα κλαδιά του όσους είχε καταδικάσει σε θάνατο με απαγχονισμό. Σ' αυτό το μακάβριο θέαμα μας μεταφέρει το δημοτικό τραγούδι:

"- Τ' έχεις καημένε πλάτανε

και στέκεις μαραμένος

με τις ριζούλες στο νερό;

- Αλή πασάς επέρασε."

Πάνε χρόνια που το γεφύρι ορφάνεψε απ' το φυσικό του σύντροφο, το νερό, αφού μετά την κατασκευή του υδροηλεκτρικού φράγματος Πουρναρίου το 1981 δεν υπάρχει συνεχής ροή στο ποτάμι. Έτσι το μνημείο έπαψε να δροσίζει τα πόδια του, κατάντησε εκκλησιά χωρίς εικόνες, βρύση χωρίς νερό. Το 1983 για τον ίδιο λόγο (ακανόνιστη ροή) διέτρεξε θανάσιμο κίνδυνο. μπορεί βέβαια να γλίτωσε τότε -έστω και την τελευταία στιγμή- απ' την καταστροφή, εξακολουθεί όμως να γεφυρώνει ένα στέρφο από νερό ποτάμι, πληρώνοντας μ' αυτό τον τραγικό τρόπο το τίμημα της εξέλιξης.

(Κείμενα και εικόνες από το βιβλίο του Κων/νου Θ. Γιαννέλου «Τα Βυζαντινά Μνημεία της Άρτας»)

Οι στίχοι

Σαράντα πέντε μάστοροι κι εξήντα μαθητάδες
γιοφύρι εθεμέλιωσαν στις Άρτας το ποτάμι.
Ολημερίς το χτίζανε, το βράδυ εγκρεμιζόταν.
Μοιρολογιούν οι μάστοροι και κλαιν οι μαθητάδες:
"Αλοιμόνο στους κόπους μας, κρίμα στις δούλεψές μας,
ολημερίς να χτίζουμε το βράδυ να γκρεμιέται."
Πουλάκι εδιάβη κι έκατσε αντίκρυ στο ποτάμι,
δεν εκελάηδε σαν πουλί, μηδέ σαν χελιδόνι,
παρά εκελάηδε κι έλεγε ανθρώπινη λαλίτσα:
"Αν δε στοιχειώσετε άνθρωπο, γιοφύρι δε στεριώνει,
και μη στοιχειώσετε ορφανό, μη ξένο, μη διαβάτη,
παρά του πρωτομάστορα την όμορφη γυναίκα,
που έρχεται αργά τ' αποταχύ και πάρωρα το γιόμα."

Τ' άκουσ' ο πρωτομάστορας και του θανάτου πέφτει.
Πιάνει, μηνάει της λυγερής με το πουλί τ' αηδόνι:
Αργά ντυθεί, αργά αλλαχτεί, αργά να πάει το γιόμα,
αργά να πάει και να διαβεί της Άρτας το γιοφύρι.
Και το πουλι παράκουσε κι αλλιώς επήγε κι είπε:
"Γοργά ντύσου, γοργά άλλαξε, γοργά να πας το γιόμα,
γοργά να πας και να διαβείς της Άρτας το γιοφύρι."

Να τηνε κι εμφανίστηκε από την άσπρη στράτα.
Την είδ' ο πρωτομάστορας, ραγίζεται η καρδιά του.
Από μακριά τους χαιρετά κι από κοντά τους λέει:
"Γειά σας, χαρά σας, μάστοροι και σεις οι μαθητάδες,
μα τι έχει ο πρωτομάστορας και είναι βαργομισμένος;
"Το δαχτυλίδι του 'πεσε στην πρώτη την καμάρα,
και ποιός να μπει, και ποιός να βγει, το δαχτυλίδι νά 'βρει;"
"Μάστορα, μην πικραίνεσαι κι εγώ να πά σ' το φέρω,
εγώ να μπω, εγώ να βγω, το δαχτυλίδι νά 'βρω."
Μηδέ καλά κατέβηκε, μηδέ στη μέση πήγε,
"Τράβα, καλέ μ' τον άλυσο, τράβα την αλυσίδα
τι όλον κόσμο ανάγειρα και τίποτες δεν βρήκα."

Ένας πηχάει με το μυστρί κι άλλος με τον ασβέστη,
παίρνει κι ο πρωτομάστορας και ρίχνει μέγα λίθο.
"Αλίμονο στη μοίρα μας, κρίμα στο ριζικό μας!
Τρεις αδελφάδες ήμαστε, κι οι τρεις κακογραμμένες,
η μια 'χτισε το Δούναβη, κι η άλλη τον Αφράτη
κι εγώ η πιό στερνότερη της Άρτας το γιοφύρι.
Ως τρέμει το καρυόφυλλο, να τρέμει το γιοφύρι,
κι ως πέφτουν τα δεντρόφυλλα, να πέφτουν οι διαβάτες."

"Κόρη, το λόγον άλλαξε κι άλλη κατάρα δώσε,
που 'χεις μονάκριβο αδελφό, μη λάχει και περάσει."
Κι αυτή το λόγον άλλαζε κι άλλη κατάρα δίνει:
"Αν τρέμουν τ' άγρια βουνά, να τρέμει το γιοφύρι,
κι αν πέφτουν τ' άγρια πουλιά, να πέφτουν οι διαβάτες,
γιατί έχω αδελφό στην ξενιτιά, μη λάχει και περάσει."